

KNJIŽEVNOST

Iz slovenske geografske in sorodne književnosti

Krajevni leksikon Slovenije dokončan

Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga. Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo. S sodelovanjem Franceta Planine pripravil in uredil Roman Savnik. DZS, Ljubljana 1976, 574 strani, v prilogi mapa z 10 zemljevidi.

Krajevni leksikon Slovenije. IV. knjiga. Podravje in Pomurje. S sodelovanjem Franceta Planine pripravil in uredil Roman Savnik. DZS, Ljubljana 1980. 644 strani, v prilogi mapa z 12 kartami.

Obsežno zasnovano delo, ki se ga je pred 17 leti lotil prof. dr. Roman Savnik s svojimi sodelavci, je zdaj zaključeno s tretjo in četrto knjigo. V tretji knjigi so obdelane občine Brežice, Celje, Hrastnik, Krško, Laško, Mazirje, Sevnica, Slovenske Konjice, Šentjur, Šmarje, Trbovlje, Velenje, Zagorje in Žalec z vsemi svojimi naselji, v četrti pa občine Dravograd, Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Maribor, Murska Sobota, Ormož, Ptuj, Radlje, Ravne, Slovenj Gradec in Slovenska Bistrica, prav tako z vsemi svojimi naselji. Kakor prvi dve knjigi, vsebujeta tudi tretja in četrta uvodne splošne pregledne občin ter sta opremljeni s preglednimi zemljevidi občin, poleg njih še posebej z barvnimi načrti mestnih območij Celja, Maribora, Murske Sobotne ter črno-belimi načrtom Ptuja. V četrto knjigo so vključeni tudi popravki in dopolnila podatkov o naprednem delavskem gibanju in NOB v I. in II. knjigi, ki jih je zbral Milan Apih s številnimi sodelavci in organizacijami. Četrto knjigo zaključuje še seznam občin, naselij in zemljevidov za celotno delo od prve do četrte knjige.

S četrto knjigo je Krajevni leksikon dokončan. Celotno delo obsega zdaj 2407 strani besedila in 52 zemljevidov. V njem so zabeleženi in podrobno opisani vsi kraji Slovenije z ustreznimi statističnimi in imenoslovnimi podatki, z navedbami o gospodarski in kulturno prosvetni dejavnosti, o prometnih zvezah, o naravnih in turističnih zanimivostih, o zgodovinskem razvoju ter zgodovinskih in arheoloških spomenikih, o vlogi krajev v delavskem gibanju in narodnoosvobodilni borbi, o zgodovinsko in etnografsko pomembnih stavbah, o vidnejših in pomembnejših ljudeh, ki so bili tam rojeni ali so tam delovali ter še posebno dragoceni podatki o krajevnem naselbinskem, vodnem in ledinskem imenoslovju. To imenoslovno gradivo, zbrano in pretreseno s sodelovanjem ožjih strokovnjakov in krajevnih poznavalcev, je še posebno dobrodošlo. To nam med drugim dokazuje dejstvo, da se nanje kot edini razmeroma zanesljivi krajevno imenoslovni vir opirajo geodeti in kartografi naših geodetskih in kartografskih institucij, kadar imajo pri pripravi sodobnih topografskih kart opravka s podrobnim krajevnim imenoslovjem.

Novi Krajevni leksikon je vsekakor zaslužna publikacija, kakršne ne premore nobena druga republika Jugoslavije. Pa vendar pogrešamo nekaj takega že, če se podamo samo na pot v sosednjo Hrvaško, zlasti v bližnjo Istro, pa zaman brskamo po literaturi, da bi kje iztaknili pregledno podane navedbe o posameznih krajih. Tudi drugje po svetu so izdaje v tako temeljiti in podrobni obliki le redke. Morda je nekaj podobnega obsežni Słownik Geografii turystycznej Polski (I. II., Varšava 1956—1959), ki pa je po bogastvu podatkov mnogo manj vsestranski. Pred kratkim smo imeli priliko spoznati v Ljubljani tudi veliko krajevno enciklopedijo Ukrajine kar v 26 knjigah. Od drugod pa podobnih publikacij skoraj še ne poznamo.

O pomenu Krajevnega leksikona za našo družbo je bilo sicer že marsikaj povedanega in napisanega ob izidu prvih dveh knjig. Vendar smo doslej lahko samo obžalovali, da je bilo delo neznano ali vsaj premalo znano vsem, ki bi ga lahko s pridom uporabljali. Zlasti v sredstvih javnega obveščanja bi se lahko z doslednejšo uporabo navedb iz Krajevnega leksikona zlahka izognili številnim napakam in spodrslijajem v krajepisju in krajevnem imenoslovju, s katerimi se srečavamo tako rekoč vsak dan. Zdi se pa, da je ravno z zadnjima dvema knjigama, ki sta redakcijsko precej bolj dognani od prejšnjih in prepojeni s kritičnim pogledom do navedb in podatkov, interes javnosti za delo močno narastel, kar dokazuje vrsta zelo pozitivnih glasov, ki so se po izidu četrte knjige pojavili v našem tisku in drugih sredstvih javnega obveščanja (radiu in televiziji).

Vsekakor je treba ob zaključku dela primerno oceniti delo njegovega pobudnika in redaktorja prof. Romana Savnika, kakor tudi razumevanje Državne založbe Slovenije, ki je njegovo delo v toku let čim močneje podpirala. To delo pa ni bilo samo redakcijsko, temveč tudi iniciatorsko in organizacijsko, saj je bil prof. Savnik že od vsega začetka prisiljen, brez pravega organizacijskega aparata, poiskati sam dolgo vrsto sodelavcev širom Slovenije, pri čemer ni vedno naletel na odprta ušesa, tudi ne pri za najbolj poklicanih.

Sodelavce je moral stalno vzpodbujati in redakcijsko voditi, kontrolirati in koordinirati njihovo delo, pri tem pa utrjevati in dopolnjevati redakcijska načela. Vse to je bilo tem težje, ker sega Krajevni leksikon po svojem bistvu na najrazličnejša vsebinska in strokovna področja ter se opira na navedbe, ki so glede na svoj izvor in še posebej kar zadeva njihove znanstvene osnove včasih zelo različne vrednosti in zanesljivosti; pa tudi sodelavci so bili iz zelo različnih delovnih sfer, zelo različne strokovne ravni in delovne vneme. Prof. Savniku in sodelavcem so lahko pri tem nekaj pomagale izkušnje pri pripravi in uredništvu predvojnega Krajevnega leksikona dravske banovine. In vendar je bil novi leksikon že spočetka zasnovan veliko širše in globlje kakor predvojni, razen tega pa so bili v toku priprave vseh štirih knjig ti poglobljeni vidiki še sproti širjeni in izpopolnjevani, pri tem pa upoštevane kritične pripombe, ki so se pojavljale ob prvih knjigah. Zato pomeni letos izšla četrta knjiga tudi kakovostno vrh in uspešen zaključek celotnega dela. Zato je prof. Savnik več kot zaslužil letos podeljeno mu Kidričevo nagrado, saj je ni dobil samo za leksikon, temveč za vse svoje življenjsko delo v slovenski geografiji in domoznanstvu sploh od sodelovanja pri ustanovitvi Geografskega društva leta 1922 in Geografskega vestnika 1925 vse do danes, ko z vso vnemo snuje načrt za pripravo podobne publikacije za slovensko zamejstvo v Italiji.*

O prvih dveh knjigah Krajevnega leksikona je »Geografski vestnik« poročal že svoj čas (o prvi knjigi J. Medved leta 1969, o drugi V. Bohinec leta 1972). V zvezi z oceno prve knjige se je razvila celo polemika med ocenjevalcem in avtorjem (GV 1971), v kateri se je pokazalo samo, da ni vsakomur jasno, kaj je lahko bistvo takega leksikona in v čem je razlika med njim ter med znanstveno analitičnimi študijami. Naša naloga v letošnjem »Geografskem vestniku« je le še, da poleg zgoraj podane splošne ocene vrednosti dela dodamo še nekaj misli o tretji in četrta knjigi, o kateri še nismo poročali. To tem bolj, ker pomenita ti dve knjigi spricho razširjenih možnosti redakcije, spricho upoštevanja kritičnih pripomb in širšega izbora sodelavcev, predvsem tudi temeljitih poznavalcev krajev s samega terena, močan korak naprej, tako da lahko rečemo, da je zasnova leksikona šele s tema dvema knjigama dozorela, kolikor je to v danih možnostih sploh mogoče.

To velja še posebno za tretjo knjigo. Če se je na primer prvima dvema knjigama, še posebno nekaterim delom prve knjige (n.pr. za Gorenjsko) še precej poznalo, da se je delo borilo z začetnimi težavami, kakor smo jih omenili zgoraj in da se redakciji še ni posrečilo zagotoviti si zadosti sodelavcev, ki bi kraje in njihovo imenoslovje dobro poznali na lastne oči, v tretji knjigi, ki obravnava svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo, z izjemo morda nekaterih občin, teh sledov začetne faze skoraj ni več zaslediti; zato pa je v njih tudi manj stvarnih in

* Iskrenim čestitkam k nagradi se pridružuje tudi naše uredništvo.

imenoslovnih spodrslijajev, ki jih v taki publikaciji seveda ne more povsem manjkati. Še posebno je koristilo, da je v tej knjigi nekaj občin v celoti (občinski pregled in opis krajev) obdelal po en sam avtor iz vrst temeljiteh poznavalcev krajev, seveda z vključitvijo navedb, ki so jih kakor v vsem Leksikonu, prispevali posebej številni sodelavci za sestavke botanične vsebine (tu bi morda pogrešali več vegetacijskega vidika), podatke o gozdarstvu, lovstvu in ribištvu, o umetno-zgodovinskih spomenikih in arheoloških objektih, o narodopisnih in tehnično pomembnih spomenikih, o pomembnih dogodkih iz časa NOB, o zgodovini osnovnih šol, o pomembnih domačinih ter za posamezne kraje zaslužnih Slovencev. Teh sodelavcev je toliko, da jih v tem poročilu ne moremo naštevati, med njimi so pomembni strokovnjaki za ta poglavja iz Ljubljane, Maribora in Celja, pa tudi številni požrtvovalni sodelavci iz vrst krajevnih prosvetnih in drugih delavcev. Med občinami, ki jih je obdelal in vse gradivo redigiral en sam avtor, so občine Celje, Laško, Hrastnik, Trbovlje, Slovenske Konjice (prof. Janko Orožen), Mozirje (Drago Meze), Šentjur (pok. Marjan Žagar), Velenje (Anton Sore), in Zalec (Milan Natek). Pa tudi pri drugih občinah, kjer je moral urednik zbrati avtorje z več vetrov, pa neredko tudi sam vskočiti s svojimi besedili, se koristno pozna sodelovanje nekaterih geografov-poznavalcev krajev (prof. Tatjana Ferjan, Roman Savnik mlajši, Vladimir Kokole, Ivan Simonič in dr.).

Nič manj ne pomeni četrta knjiga, ki obravnava naše Pomurje in Podravje, precejšen napredek v primerjavi s prvima dvema. To kljub temu, da je imel pri njej urednik največ težav s pridobivanjem sodelavcev. Če ga ne bi pri tem podprli nekateri mariborski in tujski geografi (Vl. Bračič, M. Zgonik, Zv. Hočevar, Matija Maučec, B. Belec, B. Kert in dr.) in drugi strokovnjaki (pok. prof. Jan Šedivý) in če ne bi za obrobne predele (Koroško, Pomurje) močno priskočili na pomoč še nekateri (I. Gams, O. Moder, B. Sever), bi urednik knjigo težko izpeljal do konca. Zgovoren je primer občine Ormož, ki jo je obdelal pravi konglomerat sodelavcev: že pregled občine ima — poleg vstavkov botanične, arheološke in podobne vsebine — kar tri avtorje, posamezne kraje pa je obdelalo kar 10 različnih avtorjev. Veliko enotnejši so opisi občin Gornja Radgona (Bračič, Šedivý), Lenart (Kert, Šedivý), Murska Sobota (Sever, Močan, Maučec), Ljutomer (Belec, Šedivý), Lendava (Maučec), Ptuj (Bračič, Maučec), Radlje (Šedivý), Slovenj Gradec (Gams). Sam Maribor (mesto in občino) je obdelan na drugačen način kot v II. knjigi Ljubljana. Ta način so si izbrali sodelavci. Tudi v tej knjigi so posebni avtorji sodelovali pri podatkih o rastlinstvu, o drugih naravnih posebnostih, o umetnostno-zgodovinskih, etnografskih in arheoloških spomenikih ter o naprednem delavskem gibanju in pomembnih dogodkih iz NOB. Med temi sodelavci je nekaj značilnih lokalnih (J. Curk, M. Šoštarič). Še skrbneje in podrobneje so v tej knjigi zbrani tudi podatki o pomembnih domačinih in za posamezne kraje zaslužnih Slovenceh. Razumljivo je — in to velja za celotni leksikon — da se pri zbiranju take kopice podatkov z vseh vetrov vtihotapijo neizogibne napake in spodrslijaji, katerih število pa se je vsekakor od prve do četrte knjige vidno skrčilo. Četrta knjiga je ob sodelovanju večjega števila strokovnjakov (jezikoslovcev, geografov, zgodovinarjev) najbolj temeljita tudi glede krajovnega imenoslovja, čeprav bi tudi pri tem kazalo uporabiti še več kritičnosti z navedbo in upoštevanja raznih inačic imen, ki so ali so bila v rabi. Samo kot primer naj navedem ime vode Oplotnišnice ali Oplotnice, pri katerem je leksikon drugo obliko sploh prezrl, čeprav gre za ime, ki je bilo doslej v literaturi in na zemljevidih največkrat uporabljano in je tudi »uradna« oblika v virih vodne službe. Take več ali manj »uradne« oblike pa bi kakor pri imenih naselij kazalo upoštevati tudi drugod.

Seveda bi bilo zdaj po uspešnem dokončanju dela napačno in neumestno, pa tudi ne vedno lahko, loviti v njem napake in spodrslijaje ali nedoslednosti. Opozoriti nanje pa vendar ni odveč, zlasti če smo optimisti in računamo na morebitno novo izdajo dela. V tem primeru bi seveda kazalo razmisliti še kaj tudi o redakcijski zasnovi: zlasti bi se dalo preglede občin zasnovati nekoliko drugače, predvsem vsebinsko tesneje povezati v njih med seboj in s celoto prispevke posebnih ožjih strokovnjakov. Statistične podatke v teh pregledih bi kazalo še bolj kot doslej prenesti iz besedila v tabele ali (in) diagrame.

Vsiljuje se tudi želja po pregledih obsežnejših medobčinskih regij, pa tudi manjših regij (mikroregij), sestavnih delov občin (območij krajevnih skupnosti). Toda te želje nas vodijo nedvomno že predaleč: te naloge bo morala izpolniti zaželena in že predvidena regionalnogeografska monografija Slovenije, ki pa zato ne bo mogla in smela biti preobremenjena z leksikalnimi podrobnostmi.

Svetozar Ilesič

Geografski zbornik XX, SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Ljubljana 1980/1981, 208 strani.

Povsem tiho in neopazno je izšla jubilejna številka Geografskega zbornika, ki jo je uredil neumorni akademik prof. dr. Svetozar Ilesič. Geografski zbornik tako še naprej uspešno skrbi za izdajo tehtnih, obsežnejših geografskih razprav, ki širijo naša spoznanja o slovenskih pokrajinah in plemenitijo teorijo in metodologijo geografskega proučevanja. Akademiku Ilesiču je skupaj s sodelavci uspelo zbrati številne raziskovalce, ki so se po skupni metodologiji lotili sistematičnega raziskovanja poplavnega sveta že v številnih slovenskih pokrajinah. Pred nami so tri študije, v katerih nam proučevalci poplavnega sveta z različnega zornega kota predstavljajo vzroke in posledice poplav v različnih pokrajinsko-ekoloških enotah Slovenije (Planinsko polje, Grosupeljska kotlina in Krka pod Otočcem). Zaradi temeljitega poznavanja terena in širšega vpogleda v metodologijo proučevanja ter enotno zasnovanega programa raziskovanja poplavnega sveta imajo raziskave teoretičen in praktičen pomen.

Uvodna razprava I. Gamsa celovito predstavlja **Poplave na Planinskem polju** (z 8 tabelami, 2 diagrami, 5 slikami in karto v prilogi, str. 29). Priznani in ugledni strokovnjak za raziskovanje krasa se je lotil proučevanja na najbolj klasičnem kraškem polju v Sloveniji, kjer se še vedno krešejo nasprotujoča mnenja o njegovi bodoči gospodarski izrabi. Študija je prispevek k lokalni geografiji Planinskega polja, nič manj pa ni pomembna osvetlitev sprememb v poplavah, ki so jih povzročili človekovi posegi v naravo. V uvodnem poglavju o recentnih geomorfoloških procesih ob poplavah v odnosu do nastanka poplavne ravnice avtor ugotavlja, da prinašajo podzemeljske vode na Planinsko polje le malo plavja, nekaj več ga je le ob dolgotrajnih poplavah. Dotočna voda ni enaka in jo avtor deli na Pivko, podzemeljski dotok naravnost izpod Javornikov, dotoki iz območja Cerkniskega polja in Rakovega Škocjana, drobni pritoki na jugozahodni strani Planinskega polja v podnožju Planinske gore, pritoki Unice s kvartarne naplavine znotraj Planinskega polja in izviri pod Grčarvcem. Avtor ugotavlja, da je ostalo kljub dolgoletnemu raziskovanju za potrebe načrtovane HE Verd z akumulacijo na Planinskem polju še več odprtih vprašanj glede vodne bilance ob visokih vodah.

Poplave so najpogostejše novembra in decembra, leta 1801 pa je največja voda segala verjetno do nadmorske višine 455 m ali celo malo višje. Pogoste poplave škodujejo kmetijstvu, zlasti v preteklosti pa so pomenile pomembno prometno oviro. Z deforestacijo loga in s spremembami v strugi Unice je človek spremenil značaj vsega površja poplavne ravnice, spuščanje vode iz umetno povečanega Cerkniskega jezera po l. 1963 pa je povečalo poplave na Planinskem polju, zlasti v spomladanskih mesecih. Pisec razprave po koreniti analizi socialno-ekonomskih razmer vasi zaključuje, da bi moralo biti, zaradi razmeroma dobre zemlje, ki je na krasu sicer primanjkuje, bodoče planiranje izrabe Planinskega polja večnamensko.

Drugi del jubilejne številke je namenjen študiji D. Mezeta, ki je ob sodelovanju F. Lovrenčaka in A. Šercija predstavil **Poplavna področja v Grosupeljski kotlini** (z 2 tabelama, 37 slikami in 2 kartama v prilogi, str. 59). Poglobljena in pretehtana študija prinaša nove rezultate ne le pri temeljitejšemu poznavanju poplav Grosupeljske kotline, temveč vseh njenih geografskih potez, zlasti pa kraškega, poplavnega Radenskega polja kot jugovzhodnega podaljška Grosupeljskega polja. Vrednost študije podkrepi še podatek, da ima Grosupeljsko polje fluvio-kraški značaj, kar je bilo potrebno podrobneje razčleniti in upoštevati